

МОТРИНЕЦЬ С. І.,
аспірант
(Інститут законодавства
Верховної Ради України)

УДК 342.1

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО РЕГЛАМЕНТУ

У статті розглянуті проблеми реалізації правових норм та інститутів у сфері парламентської процедури. Досліджено зародження механізмів застосування норм парламентського права, визначена роль правової доктрини та практики в даних процесах.

Ключові слова: парламентська процедура, парламентське право, правова доктрина, реалізація права, застосування права.

В статье рассмотрены проблемы реализации правовых норм и институтов в сфере парламентской процедуры. Исследовано зарождение механизмов применения норм парламентского права, определена роль правовой доктрины и практики в данных процессах.

Ключевые слова: парламентская процедура, парламентское право, правовая доктрина, реализация права, применение права.

The problems of the realization the legal norms and institutes in area of parliamentary procedure are shown. The concept of arising the mechanisms of the parliamentary law implementation is researched, the role of the legal doctrine and practice in those processes is determined at.

Key words: parliamentary procedure, parliamentary law, legal doctrine, realization of law, application of law.

Вступ. Розвиток системи парламентського права України, що знаходить свій прояв в трансформації джерел та інститутів відповідної підгалузі конституціоналізму, потребує на дослідження проблеми загальних стандартів реалізації норм парламентського регламенту. Наведене висвітлює актуальність зазначеної теми наукової статті. Необхідно констатувати, що питання реалізації парламентського права майже не досліджувалися у пострадянській правничій думці, єдиним виключенням є публікації Н.В. Ганжі. Втім, відповідних аспектів торкалися автори, такі як М. Амеллер, Д.А. Ковачев, К.О. Колесник, І.М. Корольова, М.А. Маркуш, С.В. Сас та ін., у контексті дискусій щодо самої правової природи норм парламентського регламенту.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз правової теорії та практики у сфері реалізації, зокрема, застосування норм Регламенту Верховної Ради України (ВРУ). Для цього необхідно здійснити наступні завдання: охарактеризувати специфіку стандартів реалізації норм парламентського права, втілену у вітчизняну практику, дослідити відповідний досвід Конституційного Суду України (КСУ) та адміністративних судів.

Результати дослідження. Варто вказати, що такі форми реалізації права, як його дотримання, виконання і використання, є формами безпосередньої реалізації юридичних норм в тому сенсі, що реалізація норм в даних формах здійснюється у фактичних діях осіб без державного втручання. У деяких же випадках втілення в життя приписів правових норм неможливо без втручання в цей процес компетентних органів, наділених владними повноваженнями [3, с. 97]. Цікаво, але у парламентських відносинах реалізація норм права є більш подібною до реалізації права фізичними, а не посадовими особами. Адже у діяльності таких суб'єктів парламентської діяльності, як народні депутати, їх фракції та групи проявляється свобода вираження політичної волі, не пов'язана із принципом «все, що не дозволене, є забороненим».

Н.В. Ганжа, вказуючи на різні позиції теорії права щодо дотримання та виконання правових норм, вважає, що для реалізації норм закону про Регламент ВРУ шляхом виконання його приписів вихідною має бути саме точка зору, за якою виконання правових його норм може виявлятися тільки в активній поведінці суб'єктів. Прикладами реалізації норм Регламенту ВРУ у формі дотримання цей автор вважає положення про порядок голосування й виступів, порядок надання слова, про депутатську етику тощо [1, с. 6]. Варто вказати, що й ці норми при їх аналізі свідчать про комплексний характер реалізації права, адже імперативні та забороняючі приписи у них доповнюються довільними. Тому слід погодитися із Н.В. Ганжею в її іншому висновку про те, що «в кожному конкретному випадку реалізації норм закону про Регламент щодо окремих процедур можуть у комплексі виявлятися всі чотири форми в діях і актах суб'єктів такої реалізації» [1, с. 9].

А.С. Литвинов стверджуючи, що застосування права є «специфічною і спірною формою реалізації норми права» водночас констатує, що «смысловий зміст, визначення поняття застосування права в теорії права не викликає особливих розбіжностей» [4, с. 73]. У межах відповідного парадоксу Р.В. Шагієва пропонує виокремити такі ознаки застосування права:

- більш точне визначення юридичних позицій суб'єктів правовідносин, оскільки в процесі бере участь компетентний з питань права орган;
- більш об'єктивна оцінка фактів, з якими пов'язана наявність прав і обов'язків у суб'єктів реалізації;
- збільшення арсеналу засобів для нормалізації процесу реалізації права, можливість використання сили державного примусу;
- суб'єкти після застосування норм права керуються не тільки відповідною юридичною нормою, але і заснованим на ній актом застосування права, що «якби підсилює» врегульованість такого правовідношення;
- в акті застосування часто укладено найбільш доцільне вирішення питання в умовах конкретної ситуації [13, с. 33].

З цими аргументами повністю погодитися не можна. Адже, наприклад, реалізація норм парламентського регламенту профільним комітетом ВРУ та головою на засіданні ВРУ буде більш компетентною, але менш об'єктивною, ніж застосування цих специфічних норм адміністративним судом або іншим державним, непарламентським органом. Застосування норм регламенту є дуже обмеженим у засобах примусу для учасників відповідних правовідносин.

Варто додати, що Конституція України дає право тлумачити закони України включно КСУ, застосовувати ж закони можуть суди та інші державні органи, не передбачені цими законами. Не є виключенням і чинний Регламент ВРУ, адже, як ми побачимо далі, наявні чисельні спроби застосувати цей акт у порядку адміністративного судочинства та шляхом процедур, передбачених законом України «Про комітети ВРУ». Також не можна повністю погодитися із твердженням цього автора по те, що «застосування норм права завжди здійснюється в суворо встановленому законом порядку». Як ми побачимо, норми регламенту ВРУ, що описують шлях його застосування, є доволі лаконічними та залишають широке поле для політико-правового маневру.

Н.В. Ганжа вказує, що правозастосовний процес здійснюється у визначеній послідовності, його можна поділити на окремі стадії, що змінюють одна одну; що результатом правозастосовної діяльності завжди є прийняття конкретного рішення у справі та його оформлення. На думку цього дослідника, «у деяких випадках на проміжних стадіях правозастосовної процедури для подальшого розгляду і прийняття остаточного рішення необхідними є акти, що видаються іншими державно-владними суб'єктами: КСУ, Верховним Судом України, Генеральним прокурором України тощо» [1, с. 8]. Вважаємо, що правозастосовні рішення КСУ та судів загальної юрисдикції з питань застосування регламенту можуть мати не проміжний, а остаточний характер.

Н.В. Ганжа до особливостей застосування норм Регламенту ВРУ відносить те, що «ним урегульовано різні за формою та за змістом правозастосовні процедури (імпічмент, вотум недовіри тощо)» [1, с. 7]. Додамо, що такі виконання таких процедур не є застосуванням регламенту; вони є застосуванням норм Конституції України та інших матеріальних актів. Регламент ВРУ містить процедурні та процесуальні приписи, реалізація яких має певну специфіку. Також не можна віднести до правозастосовної діяльності щодо реалізації положень Регламенту ВРУ «повноваження із самоорганізації роботи ВРУ, які включають такі процедури, як: обрання Голови ВРУ, його першого заступника й заступника та їх відкликання; обрання голів комітетів, тимчасових спеціальних та тимчасових слідчих комісій ВРУ; призначення на посаду та звільнення з посади керівника Апарату ВРУ» [1, с. 7]. Ці дії є виконанням ВРУ приписів Конституції України, Регламент ВРУ визначає порядок такої діяльності, а не її потребу. Вказані проблеми у розумінні змісту застосування норм парламентського регламенту є пов'язаними із невірністю у правовій доктрині проблеми застосування норм процесуального права в цілому.

Наприклад, В.К. Субботенко вказує із цього приводу, що на відміну від норм матеріального права, реалізація яких відбувається за допомогою їх застосування в порядку, зафіксованому в процедурних нормах, приписи самих процедурних норм реалізуються як шляхом застосування, так і шляхом звичайного виконання [12, с. 13]. В.М. Горшенев вважав, що реалізація процесуальних, процедурних норм вимагає на певну правозастосовчу діяльність уповноважених суб'єктів, адже застосування норм матеріального права безпосередньо обумовлює процесуальні норми, предметом регулювання яких є організаційно-процесуальні відносини, що складаються в сфері цієї правозастосовчої діяльності [2, с. 28].

Інші дослідники вважають, що особливість реалізації процедурних норм права полягає в тому, що втілення в життя їх приписів здійснюється як в ході правозастосування, так і без нього, при цьому в кожному разі вони реалізуються в безпосередніх формах (найчастіше у формі виконання). Тому стверджується, що більш обгрунтовано розглядати форму їх реалізації, як дотримання, що розуміється в широкому сенсі (точне і неухильне дотримання приписів процедурних норм) [3, с. 99]. А.А. Мельников, у цілому погоджуючись із доцільністю поширення загальнотеоретичного поняття «застосування права» на область реалізації норм процесу, стверджує, що «процесуальні приписи, як правило, розраховані на один спосіб реалізації – виконання і не вимагають по відношенню до себе правозастосовчого процесу» [5, с. 11].

Із такими тезами не можна погодитися щодо аспектів реалізації норм Регламенту ВРУ, адже політико-правовий характер відносин у парламенті не дозволяє звести народних депутатів та інших учасників парламентської діяльності до мовчазних виконавців процедурних правил. Крім того, практика свідчить про

чисельні приклади застосування норм Регламенту ВРУ; тому ні до виконання, ні до дотримання реалізацію регламентних норм звести не можна.

Р.В. Шагієва з цього приводу стверджує, що «не може принести плідних результатів спроба як перебільшити, так і применшити значення правозастосування при реалізації процесуальних норм». Адже у ході реалізації цих норм зустрічаються позначені в законі обставини (наприклад процесуальні правопорушення), які тягнуть за собою необхідність у владній діяльності для офіційного підтвердження з боку компетентного органу наявності (відсутності) виникли суб'єктивних прав, юридичних обов'язків або відповідальності у персональних осіб, а також для конкретизації обсягу останніх на основі правових норм в інтересах їх нормальної реалізації. При цих ситуаціях застосування процесуального права неминуче [13, с. 34], додає зазначена дослідниця.

Розглянемо аспекти застосування норм Регламенту ВРУ різними органами державної влади. Насамперед слід визначитися із повноваженнями КСУ у цій сфері; цей орган сьогодні має право тлумачити норми парламентського регламенту та визначати їх конституційність, насамперед через те, що Регламент ВРУ є затвердженим законом України. З цього приводу КСУ схвалено низку рішень; крім таких, що стосувалися визнання неконституційним низки регламентних актів, декілька рішень КСУ фактично мали метою тлумачення та застосування окремих норм чинного Регламенту ВРУ.

У цьому контексті слід вказати на рішення КСУ у справі за конституційним поданням 68 народних депутатів щодо офіційного тлумачення ч. 4 ст. 59 Регламенту ВРУ стосовно можливості окремих народних депутатів брати безпосередню участь у формуванні коаліції депутатських фракцій у ВРУ від 6 квітня 2010 р. № 11-рп/2010. У цьому акті, КСУ відзначив, що тлумачення положень ч. 6 ст. 83 Конституції України в рішенні КСУ від 17 вересня 2008 р. № 16-рп/2008 дано без урахування положень Регламенту ВРУ, оскільки Тимчасовий регламент ВРУ цим же рішенням був визнаний таким, що не відповідає Конституції [10].

КСУ у цьому рішенні висловив думку, що «з набуттям чинності 17 лютого 2010 р. законом України «Про Регламент ВРУ» № 1861-VI офіційне тлумачення відповідних положень Конституції України та Регламенту ВРУ щодо формування коаліції має відбуватися у їх системному зв'язку». При цьому КСУ розтлумачив зміст ч. 4 ст. 59 Регламенту КСУ, керуючись, серед іншого, ст.ст. 60, 61, 66 Регламенту ВРУ. Це рішення є достатньо дискусійним; адже воно супроводжувалося наданням трьох окремих думок суддів КСУ. Так, суддя КСУ Стецюк П.Б. відзначив, що КСУ у цьому рішенні припустився низки системних помилок, в тому числі методологічного характеру, адже «КСУ фактично вдався до спроби витлумачити ч. 6 ст. 83 Конституції України «виходячи з положень статей 61, 62, 66 Регламенту ВРУ», що безумовно є «методологічно неправильним» [10].

Варто навести й рішення КСУ у справі про обрання Голови ВРУ від 11 липня 2012 р. № 15-рп/2012, що передбачало перевірку конституційності положень ч.ч. 5, 6 ст. 75, ч. 4 ст. 77 Регламенту ВРУ щодо таємного голосування шляхом подачі бюлетенів, кворуму депутатів та визнання чинним голосування із обрання Голови ВРУ; ці норми було визнано неконституційними [11].

Це рішення також викликало дискусію; зокрема в особливій думці з цього питання суддя В.І. Шишкін справедливо відзначив, що конституціодавець уповноважив ВРУ унормувувати в законах всі ті питання своєї внутрішньої організації і діяльності, які безпосередньо не визначені Конституцією. Тобто парламент має право, надане Конституцією України, встановлювати і змінювати регламентування різних аспектів своєї організації та діяльності на свій розсуд за умов, що це не суперечить закріпленим в Конституції положенням. Справедливо відзначається, що за двадцятирічну історію існування незалежної держави ВРУ неодноразово змінювала порядок своєї роботи, і ця її нормотворча діяльність не розглядалася як така, що суперечила положенням Конституції [11].

Варто вказати, що крім органу конституційного контролю норми Регламенту ВРУ можуть бути застосованими у процесі судочинства, зокрема, адміністративного. Так, Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 № 2747-IV (КАСУ) у ст. 171-1 визначив особливості провадження у справах щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності ВРУ. КАСУ доповнено статтею 171-1 згідно із Законом № 2181-VI від 13 травня 2010 р. [9], тому фактично вказаний механізм утворився паралельно із запровадженням чинного регламенту ВРУ. Правила ст. 171-1 КАСУ поширюються на розгляд адміністративних справ щодо законності (крім конституційності) постанов ВРУ та дій чи бездіяльності ВРУ.

Акти, дії чи бездіяльність ВРУ оскаржуються до Вищого адміністративного суду України (ВАСУ). Для цього у ВАСУ створюється окрема палата. У разі відкриття провадження в адміністративній справі щодо оскарження нормативно-правового акта ВРУ зобов'язує відповідача опублікувати про це оголошення. Оголошення публікується з дотриманням вимог, встановлених ч. 3-5 ст. 171 КАСУ. Якщо оголошення опубліковано своєчасно, вважається, що всі заінтересовані особи належним чином повідомлені про судовий розгляд справи. Адміністративна справа щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності ВРУ вирішується колегією суддів у складі не менше п'яти суддів протягом розумного строку, але не пізніше одного місяця після відкриття провадження у справі. У виняткових випадках з урахуванням особливостей розгляду справи суд ухвалою може продовжити строк розгляду справи, але не більш як на один місяць [9].

Положення ч. 1, 2, 6 ст. 171-1 стосовно підсудності ВАСУ справ щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності ВРУ було визнано конституційним згідно з Рішенням КСУ № 16-рп/2012 р. від 29 серпня 2012 р. Норми ст. 171-1 КАСУ прямо не передбачають застосування норм Регламенту ВРУ для вирішення відповідних справ, але важко уявити собі провадження за відповідними справами без їх застосування.

Практика судових рішень 2012-2013 рр. доводить, що адміністративна юстиція йде як шляхом використання ст. 171-1 з питань оскарження дій або рішень ВРУ в цілому, так і шляхом застосування інших норм КАСУ у справах щодо оскарження дій, бездіяльності та рішень посадових осіб, структур та Апарату ВРУ. Така практика накопичена насамперед у десятках справ Окружного адміністративного суду міста Києва (ОАСМК) за відповідний період. Дослідимо найбільш характерні випадки відповідних судових рішень.

Відповідні акти адміністративних судів схвалюються за достатньо різноманітними позовами. Так, постанову ОАСМК від 8 лютого 2011 р. № 2а-14615/10/2670 [8] було затверджено за позовом про визнання протиправними дії голоуючого на 16 пленарному засіданні ВРУ 8 жовтня 2010 р. (Першого заступника Голови ВРУ) щодо поставлення на голосування питання про прийняття за основу та відразу в цілому як акт законопроекту № 7199, а також щодо протиправної бездіяльності відповідача щодо невжиття заходів із забезпечення дотримання Регламенту ВРУ під час розгляду цього законопроекту. ОАСМК відмовив у позові, ґрунтуючись як на доказах (стенограмі 16-го пленарного засідання ВРУ, змісті депутатського запиту № 954, листі Комітету з питань Регламенту, депутатської етики та забезпечення діяльності ВРУ від 25 жовтня 2010 р. № 04-32/9-1420), так і на аналізі норм ст. 1, ч. 1 ст. 27, ч. 1 ст. 29, чч. 3-10 ст. 48, ч. 1 ст. 78, ч. 2 ст. 80 Регламенту ВРУ. У цьому рішенні ОАСМК можна побачити тезу, за якою ВРУ у відповідності до Регламенту має достатньо засобів самоконтролю щодо дій її посадових осіб та перевірки прийнятих нею рішень [8].

При цьому підставою для відмови у позові стає те, що позивач (як народний депутат) оскаржив законність дій відповідача в окремих стадіях законодавчого процесу, здійснення яких є виключною компетенцією голоуючого на пленарному засіданні ВРУ, яка при цьому реалізує свою нормотворчу функцію, що він реалізував своє право, надане ст.ст. 29 та 48 Регламенту ВРУ, щодо висловлення зауважень. В інших рішеннях ОАСМК відмовляв у позові, ґрунтуючись на тому, що позивач, якщо він є народним депутатом, мав можливість вчинити такі дії, але не скористався нею. Іншим аргументом ОАСМК у подібних справах стало те, що відповідач не здійснював будь-яких управлінських функцій по відношенню до позивача, адже «у законодавчій процедурі відповідач не здійснює владні управлінські функції» [8].

Також варто вказати на наявність низки постанов ВАСУ за позовами щодо дій та рішень ВРУ. Зокрема, постанову ВАСУ від 29 травня 2012 р. № П/9991/200/12 було схвалено за позовом щодо визнання протиправною бездіяльності ВРУ щодо непризначення виборів Київського міського голови у зв'язку з закінченням строку його повноважень; щодо зобов'язання ВРУ призначити ці вибори. У цій постанові суд користувався ст. 93, ст. 96, ст. 138 Регламенту ВРУ, у позові було відмовлено під приводом відсутності письмового звернення з цього приводу від суб'єкта права законодавчої ініціативи до ВРУ та з фактичним перекладанням відповідальності на Комітет ВРУ з питань державного будівництва та місцевого самоврядування [6].

Постанови ВАСУ від 11 квітня 2013 р. № П/800/204/13, від 24 квітня 2013 р. № П/800/205/13, від 24 квітня 2013 р. № П/800/211/13, від 29 травня 2013 р. № П/800/222/13 та від 1 серпня 2013 р. № П/800/391/13 було схвалено за позовами проти ВРУ, яка провела десяте пленарне засідання другої сесії ВРУ не у залі засідань ВРУ, а у конференц-залі ВРУ за іншою адресою. У цих справах ВАСУ використовував ст. 2, ч. 1 ст. 26, ст. 37 Регламенту ВРУ, у позовах було відмовлено [7].

Висновки. Таким чином, можна констатувати, що застосування норм Регламенту ВРУ є тісно ув'язаним з їх публічним аналізом та тлумаченням та здійснюється насамперед КСУ, ВАСУ, ОАСМК та профільним комітетом ВРУ. Реалізація ж норм Регламенту ВРУ в цілому може здійснюватися шляхом їх виконання, дотримання, використання та застосування; як правило, на практиці декілька цих форм реалізації можуть застосовуватися водночас. Специфіка такої реалізації зумовлена низкою факторів:

- домінуванням у Регламенті ВРУ процедурних норм;
- політико-правовим змістом парламентських відносин, які не можна звести до звичайних процесуальних зв'язків;
- обмеженою кількістю суб'єктів, що можуть реалізовувати норми Регламенту ВРУ та індивідуальній визначеності частки таких суб'єктів (Голова ВРУ, його заступники, голоуючий на засіданні та ін.);
- поєднанням у статусі народних депутатів – ключових реалізаторів норм регламенту ВРУ – засад публічного службовця та народного представника із диспозитивним мандатом.

Питання удосконалення процедур реалізації, зокрема застосування Регламенту ВРУ, має стати підґрунтям для нових наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Ганжа Н. В. *Форми реалізації Закону України «Про Регламент Верховної Ради України»* / Н. В. Ганжа // Держава та регіон. – Серія: Право. – 2012. – № 2(36). – С. 5-10.
2. Горшенев В. М. *Способы и организационные формы правового регулирования в современный период коммунистического строительства* : автореф. дис. ... на соискание науч. степени доктора юрид. наук ; спец. 710 «теория государства и права» / В. М. Горшенев. – Свердловск, 1969. – 40 с.

3. Зеленина А. Ю. Применение как основная форма реализации норм права социального обеспечения / А. Ю. Зеленина // Вестник Томского государственного университета. Право. – 2013. – № 1(7). – С. 96-103.
4. Литвинов А.С. Роль механизма реализации норм права в системе правового регулирования / А.С. Литвинов // Административное и муниципальное право. – 2011. – № 12. – С. 72-77.
5. Мельников А. А. Природа и содержание норм процессуального права в социалистическом обществе : автореф. дис. ... на соискание науч. степени канд. юрид. наук ; спец. 710 «теория государства и права» / А. А. Мельников. – М., 1976. – 22 с.
6. Постанова Вищого адміністративного суду України від 29 травня 2012 р. № П/9991/200/12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25213767>.
7. Постанова Вищого адміністративного суду України від 1 серпня 2013 р. № П/800/391/13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32804496>.
8. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 8 лютого 2011 р. № 2а-14615/10/2670 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13717146>.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження : Закон України від 13 травня 2010 р. № 2181-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2181-17>.
10. Рішення Конституційного Суду України стосовно можливості окремих народних депутатів України брати безпосередню участь у формуванні коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України від 6 квітня 2010 р. № 11-рп/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 27. – Ст. 1070.
11. Рішення Конституційного Суду України у справі про обрання Голови Верховної Ради України від 11 липня 2012 р. № 15-рп/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-12>.
12. Субботенко В. К. Процедурные правоотношения в социальном обеспечении / В. К. Субботенко. – Томск : Изд-во Томского ун-та, 1980. – 197 с.
13. Шагиева Р. В. Теоретические проблемы применения норм процессуального права / Р. В. Шагиева // Ученые труды Российской академии адвокатуры и нотариата. – 2013. – № 2(29). – С. 32-35.

РАДЕЙКО Р. І.,

аспірант кафедри теорії та історії держави та права
(Львівський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 340.0

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМАЛІЗАЦІЇ ПРАВА

Статтю присвячено висвітленню практичних аспектів вирішення проблеми формалізації права на прикладі вітчизняної правової системи. Проаналізовано три групи проблем, прямо викликаних формалізацією права або безпосередньо пов'язаних з нею. Розглянуто шляхи рішення проблем, що мають універсальний характер та можуть бути застосовані для кожної із груп.

Ключові слова: право, формалізація права, надмірна формалізація права, децентралізація, дерегуляція, саморегулювання.

Статья посвящена освещению практических аспектов решения проблемы формализации права на примере отечественной правовой системы. Проанализированы три группы проблем, прямо вызванных формализацией права или непосредственно связанных с ней. Рассмотрены пути решения проблем, которое имеют универсальный характер и могут быть применены для каждой из групп.

Ключевые слова: право, формализация права, чрезмерная формализация права, децентрализация, дерегулирование, саморегулирование.

The article is devoted to practical aspects of solving the problem of law formalization by the example of the national legal system. The article analyzes three groups of problems directly caused by the law formalization or directly related to it. The article studies the ways of solving problems that have a universal character and can be applied to each group.

Key words: law, formalization of law, excessive formalization of law, decentralization, deregulation, self-regulation.

Вступ. Протягом тривалого часу позитивне право активно використовується державою для регулювання суспільних відносин. Рухаючись цим шляхом і досягаючи необхідних результатів, держава розширила та поглибила сферу правового регулювання, вибудовувала органи правотворчої та правозастосовної діяль-

